

Stein Rokkan som veileder og forskningsleder

foredrag på Akademimøte i Bergen 7. november 2019

ved Stein Kuhnle, professor emeritus ved Institutt for sammenliknende politikk ved Universitetet i Bergen

La meg først gratulere Arild igjen: Biografien over Stein Rokkan er et imponerende arbeid som det sammen med Bjørn Henrichsen har vært en sann glede og fornøyelse å følge fra start til mål.

Som en av Rokkans første studenter i Bergen, og som en som fulgte Rokkan ganske nært gjennom 13 år som student, assistent, medarbeider og kollega, kjente vi godt til Rokkans faglige og organisatoriske kapasitet, hans enorme arbeidsvilje og utrettelige innsats for institusjoner og organisasjoner, samt en god del om hans intensive reiseprogram.

Biografien bekrefter og styrker det bildet vi hadde av en enestående og original forsker og institusjonsbygger. Det kommer også fram at han var en generøs lærer, inspirator, veileder og forskningsleder. Alle disse sidene ved ham fikk jeg gleden av å oppleve.

La det være nevnt at boken også bekrefter at Rokkan neppe hadde kjennskap til et begrep om arbeidstidsbestemmelser for egen del, og ikke alltid for sine vitenskapelige assistenters del heller.

Boken har gitt oss en masse ny kunnskap om Rokkans bakgrunn, oppvekst og karriere. Jeg tror det var nytt for mange flere enn meg å registrere i hvor stor grad Rokkan var etterspurt ved verdens fremste universiteter kort tid etter at han tilrådte professoratet i Bergen i 1966, slik Arild har redegjort for.

Selv opplevde jeg Stein Rokkan første gang som valgkommentator sammen med Henry Valen på landets eneste TV-kanal ved Stortingsvalget i september 1965. Jeg var begynt på siste år på gymnaset, og var så smått begynt å tenke på et liv etter skolen. Jeg hadde tanker om å bli journalist, eller i alle fall hadde min far, den gang redaktør i Morgenavisen, slike tanker. Men en eldre, politisk engasjert fetter av meg mente det kunne være en god idé først å skaffe seg kunnskaper om politikk og samfunn.

I valgsendingen i 1965 presenterte Rokkan og Valen nye begreper om sentrum-periferi, motkulturer, polarisering, krysspress og kryssende kon-

fliktlinjer. Interessen for sosiologi og statsvitenskap ble vekket den valgnatten. Og til all lokalhistorisk lykke og hell ble Rokkan altså sommeren 1966 utnevnt til professor i sosiologi ved UiB, med særlig plikt til å undervise i politisk sosiologi.

I likhet med Frank Aarebrot og Lars (Lasse) Svåsand var jeg da akkurat ferdig med eksamen artium, og uavhengig av hverandre – med artium fra tre forskjellige gymnas - hadde vi funnet ut at det nå var ingen grunn til å reise til hovedstaden for å studere statsvitenskap og bli klokere på norsk og europeisk politikk.

Rokkan etablerte et nytt fag, samfunnskunnskap, med en blanding av politikk, økonomi og sosiologi, og med åpning for valgfri faglig spesialisering etter grunnfaget. En faglig nyskapning i Rokkans opplegg var også at alle studentene måtte ta et forberedende kurs i statistikk og metode. Det tok vi høsten 1966.

Det nye faget lokket, og avtjening av verneplikten ble derfor strategisk nok utsatt for heller å kunne registrere oss som de første studenter på det nye faget. Det var en annen tid enn nå: vi var kun 13 studenter i samfunnskunnskap det første året. Ingen av oss tre, Frank, Lasse og jeg, – eller i alle fall ingen av de to sistnevnte – hadde noen forestilling om en akademisk karriere da vi startet denne reisen under Rokkan i 1966–67. Mens jeg hadde i utsikt en mulig journalistjobb, så Frank og Lasse for seg en mulig fremtid i diplomatiet, og begynte i et muntert øyeblikk å undersøke muligheten for utstasjonering i Ulan Bator.

Men reisen med Rokkan ble lengre enn noen av oss hadde tenkt. Vi ble fanget av de nye samfunnsfagene som vokste fram ved UiB, og forsto etterhvert den historiske betydningen og fordelene av å være del av det første studentkullet på det som den gang het Sosiologisk institutt. Ikke bare var vi de første studentene, men vi var heller ikke mange, hvilket sørget for en god og nær kontakt med alle våre lærere som dagens samfunnsfagstudenter ikke realistisk kan forvente. Sosiologisk institutt var et bredt, tverrfaglig samfunnsvitenskapelig institutt inntil separatistbevegelsene innenfor sosialøkonomi og informasjonsvitenskap på instituttet vant frem utover på 1970-tallet, og som fra 1. januar 1980 endte opp med en i stor grad gjensidig ønsket og vellykket skilsmisse også mellom sosiologi, offentlig administrasjon og sammenlignende politikk.

Ikke bare ble det til at Frank, Lasse og jeg studerte sammen i alle år, men etter noen ekskursjoner som amanuensis til offentlig administrasjon for Lasses del og til sosiologi for min del endte vi opp på samme, selvstendig-gjorte institutt som professorer i sammenlignende politikk, som ble en av

Rokkans viktige faglige nyskapninger. Det er Rokkan å takke for at vi kunne være følgesvenner og oppleve hele 50 års fagfellesskap inntil Frank døde alt for tidlig for to år siden.

«*Timing is everything*», heter det. Den historisk tilfeldige og lykkelige timingen av nettopp avlagt eksamen artium for min del og Rokkans samtidige utnevnelse til professor ved UiB, ble helt avgjørende for min senere karriere. Den la grunnlaget for studievalgene, senere assistentarbeid og en rekke former for prosjektsamarbeid med Rokkan i hele perioden frem til hans død sommeren 1979. Han ble en mentor og veileder i ordets egentlige forstand: langt utover de tidvis formelle kravene til oppgaveveiledning ledet han meg inn på den hovedveien jeg kom til å følge. Rokkan sørget for at jeg aldri kom meg ut igjen av universitetet for å bli journalist.

Noe jeg, og vi som studerte under ham, ikke visste den gangen, men som vi kan lese om i Arilds biografi – og som vi har fått høre i dag – er at Rokkan i 1968, altså vel et år inn i våre studier, hadde tilbud om fullt professorat ved tre av verdens fremste universiteter – Harvard, Yale og Stanford, og dessuten tilbud fra Wisconsin-Madison, London, Manchester og Paris – og at han tilsynelatende uten mye nøling valgte å bli i Bergen. Av dette kan vi i alle fall slutte at Rokkan er et urokkelig bevis på at det ikke bare er penger og prestisje som motiverer til arbeidsinnsats og valg av karriere. For å spille på et av Rokkans kjente utsagn, kunne vi kanskje si: penger og prestisje teller, tilhørighet og ansvarsfølelse avgjør.

1968 representerer altså, for å bruke et av Rokkans statsvitenskapelige begreper, en «*critical juncture*» både for Rokkan og oss. Det sier seg selv at om han *ikke* hadde valgt å bli i Bergen ville karriereforløpet til mange av oss her i dag ha sett annerledes ut. Og det ville ha blitt en annen biografi om Rokkan om han hadde valgt å bli fast professor ved et av de amerikanske eliteuniversitetene.

Hans satsing på Bergen og på de første studentene som meldte seg den gang, fikk Lars Svåsand og jeg til fulle oppleve gleden av straks vi var ferdig med vårt første grunnfag i desember 1967: vi hadde nemlig i januar 1968 tatt nødvendig pause fra studiene for noe forsinket å avtjene verneplikten. Allerede 19. februar 1968, knappe to måneder etter at vi som ferske 20-åring-inger hadde avlagt vår første grunnfagseksamen, og omtrent samtidig som han skrev høflige avslagsbrev til de før-nevnte topp-universitetene, skrev Rokkan et i overkant velbegrunnet brev til våre respektive kompanisjefer der han innstendig ba om at vi fikk permisjon en hel uke for å delta på et viktig EDB-kurs. Dette var i EDB-alderens barndom, ja, nå heter det visstnok ikke EDB lenger heller. I et lengre brev skrev han som begrunnelse for

å gi oss permisjon, sitat: «*Det vil være av vesentlig verdi for instituttets bestrebelser på å bygge opp en stab som kan dra full nytte av de muligheter EDB-utstyret byr på for vitenskapen*». Og mot alle odds fikk vi permisjon og landets forsvarsevne ble altså midlertidig svekket. Det var den gang egentlig uhørt å få permisjon på rekruttskolen, med mindre man var landslagsspiller i fotball. Lasse og jeg fikk en ukes permisjon, mens soldater som søkte permisjon til eget bryllup kun fikk 2 dagers helgepermisjon. Jeg husker ikke mye av EDB-kurset i dag, men vi skulle lære programmeringsspråket Fortran.

Vi ble mektig imponert over Rokkans gjennomslagskraft, og denne opplevelsen ga oss nok ekstra motivasjon til å studere videre under Rokkan når vi var ferdige med militærtjenesten.

Vi fikk altså fra første stund oppleve Rokkans engasjement og omsorg for oss som studenter. Han demonstrerte en side av rollemodellen for en universitetslærer som senere viste seg å være typisk for ham.

Han fulgte aktivt og interessert opp studenter og yngre medarbeidere, noe jeg særlig fikk oppleve senere med ham som veileder på hovedfagsoppgaven og som prosjektansatt vitenskapelig assistent. Traff han en student på gaten, spurte han genuint interessert hvordan det gikk, og var rask til å foreslå hva slags nye bøker han eller hun burde lese. Betydningen av en slik professoral student-oppmerksomhet kan ikke overvurderes.

Etter hvert fikk vi oppleve flere dimensjoner ved rollemodellen. Han trakk oss tidlig inn i forskningsprosjekter, og han fikk oss ut i verden for å bygge faglige nettverk. Rokkan var som kjent en hovedaktør i etableringen av *European Consortium for Political Research* i 1970, og han ble den første styreleder for ECPR. Som ledd i utviklingen av ECPR etablerte han i 1971 en *Data Information Service* for ECPR med sekretariat på CMI, og rekrutterte Frank og meg som assistenter for et kvartals-newsletter, *European Political Data*. Dette newsletteret ble spredt til alle medlemsinstitusjoner i ECPR og en rekke enkeltforskere. Denne aktiviteten ble for oss et springbrett for internasjonalt samarbeid.

Samtidig rekrutterte han oss som hovedfagsstudenter til forskningsprosjekter, og han fikk oss tidlig, mens vi fortsatt var studenter, til å presentere papers på internasjonale konferanser. Slik kunne vi tidlig begynne å bygge selvstendige faglige nettverk. Om vi inntil da selv hadde vært usikre på en mulig akademisk karrierevei virket det som om Rokkan hadde lagt en kjøreplan for hvilken vei vi skulle følge.

Den første konferansen jeg var med på, sammen med Rokkan og Frank Aarebrot, var i Lausanne i 1971, der jeg 23 år gammel og som fersk hoved-

fagsstudent la frem et *paper* om «*social indicators*». Vi var på den tiden opptatt av at det kan finnes alternative mål på en nasjons tilstand og velstand enn bruttonasjonalproduktet. I Lausanne møtte jeg blant annet den østerrikske-tyske sosiologen Peter Flora, som senere kom til å bety mye for min forskning og karriere, blant annet med prosjekter ved European University Institute i Firenze og med invitasjon til gjesteprofessorat i Mannheim på 1980-tallet. Dette ville ikke ha skjedd uten Rokkan som pådriver fra begynnelsen av 1970-tallet.

I årene rundt 1970 var såkalt moderniseringsteori og -studier et viktig felt i sammenlignende politikk, statsvitenskap og sosiologi – sammenlignende makro-historiske studier av sosial og politisk utvikling. Rokkan søkte i 1971 om midler til et større grunnforskningsprosjekt om «*Comparative studies of social and political change*» i det som da het NAVF. Jeg var en av dem som ble rekruttert som vitenskapelig assistent på deltid for å arbeide med en hovedfagsoppgave på et tema innenfor «moderniseringsstudier». Rokkan ga oss frihet til å utvikle tema og problemstilling.

I samråd med Rokkan og teamet av assistenter valgte jeg å lage en sammenlignende studie av nordisk politisk utvikling. Jeg reiste rundt til de statistiske sentralbyråene i de nordiske landene og samlet historisk statistikk - sosiale, økonomiske og politiske data – fra og om de nordiske land til en hovedfagsoppgave om sammenhengen mellom sosial og politisk mobilisering over en periode på 120 år fra 1850 til 1970. Rokkan oppmuntret sterkt til dette arbeidet, og fulgte det tett som både veileder og forskningsleder.

Det var første gang en slik historisk, komparativ studie av de nordiske land ble gjort, og etter ferdigstillingen og avlagt eksamen i 1973, tok Rokkan initiativet til at hovedfagsoppgaven i noe bearbeidet utgave i 1975 kunne bli publisert på Sage Publications i California, og det ble den. Han sørget også for at oppgaven – eller avhandlingen, som han noe mer oppgradert kalte hovedfagsoppgaven – dannet grunnlaget for en søknad han sendte på mine vegne om et *post-doc fellowship* fra Ford Foundation. Det var godt motiverende å oppleve at Rokkan mente hovedfagsoppgaven kunne kvalifisere til et *post-doc* stipend.

Jeg fikk stipendet, og Rokkan formidlet da de nødvendige kontaktene for at jeg i 1977 kunne få et halvt års gjesteopphold ved Brookings Institution i Washington D.C., der jeg tilbrakte mye tid i Library of Congress blant assistenter til senatorer og *house representatives*, og et halvt års gjesteopphold ved University of California, Berkeley. Det var her jeg fikk inspirasjon til å fortsette med sammenlignende studier av velferdsstatens

utvikling som jeg var begynt å interessere meg for, og som Rokkan aktivt og utadrettet støttet i de siste årene av sitt liv. Han rakk å bidra til å legge grunnsteinen til det som har vært mitt hovedinteressefelt de siste 40 årene. Jeg har ikke synlige hull i CV'en, men må innrømme at jeg brukte et halvt år mer enn normert tid på selve hovedfaget. Det var nok mitt eget ansvar, men Rokkan var medskyldig. Rokkan så nok trolig mer avslappet på forsinkelsen enn departement, universitetsledelse og Lånekasse gjør i dag. Medvirkende årsak til forsinkelsen var at Rokkan satte sine assistenter i gang med flere oppgaver enn opprinnelig stipulert. Slik er det gjerne i forskningsvirksomhet, ideer kommer til underveis i prosjekter, veien blir delvis til mens man går – i alle fall var det slik på 1970-tallet.

I dag er nok forskningsfinansieringsregimet annerledes og det kan virke som man må nærmest ha konklusjonene – eller forventede konklusjoner, og attpåtil mulig «*impact*» – klare i det man søker om forskningsmidler. Hvorom allting er, årsaken til min beskjedne forsinkelse i hovedfagsstudiet var at noe som var tenkt som en fotnote i min hovedfagsoppgave mente Rokkan jeg burde utvide til å skrive en større, selvstendig artikkel. Fotnoten dreide seg om et tema han selv hadde vært opptatt av: Hvor stor andel av menn over 25 år som fikk stemmerett i Norge ved Grunnloven i 1814. Grunnloven presiserte for øvrig ikke at det var bare menn som under forskjellige bestemte vilkår fikk stemmerett: Grunnloven taler om «norske Borgere, som have fyldt 25 Aar», men det ble på den tiden tatt for gitt at dette bare gjaldt menn. Ulike forskere hadde kommet med tall som 7 % av befolkningen eller 30 % av voksne menn, mens Rokkan i et av sine arbeider ved én måte å regne på antydte at 45 % av voksne menn hadde stemmerett. På Rokkans oppfordring prøvde jeg å lage et estimat ut fra en annen, mer tidkrevende, fremgangsmåte, med grunnlag i tilgjengelig offisiell sosial og demografisk statistikk, og jeg kom da fram til et resultat som bekreftet et estimat på 45 %, noe jeg da også i et komparativt overblikk kunne påstå var den høyeste andel stemmerettskvalifiserte i Europa på den tiden.

Rokkan ble, ikke uventet, begeistret for disse resultatene, og sendte straks mitt manus til redaktør Sivert Langholm i *Historisk Tidsskrift* med anbefaling om publisering. Langholm responderte ganske kritisk, en kritikk som jeg må medgi var litt hard for en 23-årig hovedfagsstudent å motta, men Rokkan backet meg opp, og redaktøren gikk med på det som i dag kalles «*revise and resubmit*». Artikkelen ble revidert etter samtaler med Rokkan og vår lokale 1814-spesialist, historieprofessor Knut Mykland, og publisert i *Historisk Tidsskrift* i 1972, som min første vitenskapelige publikasjon, et år før jeg ble ferdig med hovedfaget.

Rokkan var generøs og raus med sine studenter, assistenter og medarbeidere. Han fremmet teamarbeid, at vi gjensidig leste og kommenterte hverandres skriftlige arbeider, og viste oss hvordan godt akademisk arbeid og samarbeid kan gjøres. Han lærte oss en kollegial arbeidsform. Hadde vi skrevet utkast til *papers* eller artikler, la vi det i hyllene til hverandre i forventning om kritiske tilbakemeldinger før vi sendte noe ut av huset. Rokkan inspirerte og motiverte og i fellesskap drev vi som assistenter hverandre fremover.

Nok et tegn på hans raushet, er listing av rekkefølgen på forfattere i fellesarbeider. Noen ganger var vi så heldige å bli medforfattere med Rokkan på artikler, og uansett reell arbeidsfordeling listet han gjerne forfatterne i alfabetisk rekkefølge. Minst tre ganger nøt jeg således den alfabetiske fordelingen av at K kommer foran R, selv om R hadde gjort 80 % av fellesarbeidet.

Oppsummerende vil jeg si at fotnote 709 i biografien gir et godt indirekte hint om hvordan Rokkan fikk oss – de første studentene han hadde i Bergen – ut, opp og frem. I 1973, i en rapport laget av en gruppe svenske statsvitere fra den aller første *Joint Sessions of Workshops* som ECPR arrangerte, i Mannheim, og som ble publisert i det svenske tidsskriftet «*Politologen*», ble vi – slik Arild refererer i boken – i et finurlig sosiogram kalt «Guttene fra Bergen», underforstått Rokkans gutter. Det er en referanse vi ikke har hatt med på CV'en, men trolig hjalp den oss godt i den første utviklingsfasen av det fremvoksende europeiske samarbeidet innenfor statsvitenskap.

Takk for oppmerksomheten!

